

„A szabadság fantomjai”

Anarchista gerillaharcosok a Franco-rendszer árnyékában¹

Poór Péter

PhD-hallgató, ELTE BTK TDI Új- és Jelenkori Egyetemes Történeti Tanszék;
poorpeter321@gmail.com; ORCID: 0009-0004-0777-9421

Abstract

“The Phantoms of Liberty.” Anarchist Guerillas in the Shadow of Franco’s Regime

The rise to power of General Francisco Franco in Spain was followed after an extremely subversive civil war and bloody reprisals, which led most to perceive his system as oppressive and dictatorial. Correspondingly, various forms of anti-Francoist resistance characterized the regime from the moment of its establishment until its final days. One of the most radical and heroic forms of resistance was guerilla warfare, which unfolded over the years. Among its representatives were active, persistent, and self-sacrificing participants from the anarchist movement in Spain. They either operated in the underground movement or were forced into exile after the civil war. This study attempts to briefly summarize the most important features of the guerilla activities maintained by anarchists, including its chronological and geographical aspects, as well as its tactics and methods. It also examines certain key actors – individuals, groups, and organizations – along with their motivations and the results they achieved.

Keywords Spain, Franco-era, anarchism, armed resistance, guerilla

Mint az közsímert, Francisco Franco tábornok az 1936–1939 között zajló spanyol polgárháborúban aratott győzelme révén került hatalomra, rendszere pedig – különösen a kezdeti időszakban – megtorló és elnyomó

1 A Kulturális és Innovációs Minisztérium ÚNKP-23-3 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból finanszírozott szakmai támogatásával készült.

intézkedések sorát fogatosította ellenfeleivel szemben. Ennek illusztrálására elég csupán utalni a diktatúra által kivégzett több tízezer emberre,² a bebörtönzött vagy koncentrációs táborokba zárt százezrekre,³ vagy épp a megtorlások elől külföldre menekült mintegy félmillió spanyolra,⁴ akiknek tekintélyes hányadát (mintegy 80 ezer főt) a Spanyol Liberter Mozgalom (MLE)⁵ militánsai képezték.⁶

A Franco-rendszerrel szemben azonban már annak születése pillanatában kibontakozott az ellenállás, úgy Spanyolországban, mint a külföldi száműzetésben, s ebben a liberterek (más szóval anarchisták) kezdettől fogva meghatározó szerepet játszottak. Az általuk folytatott fegyveres küzdelem gyökereit részben az 1930-as évek felkeléseiben, de leginkább magában a polgárháborúban kell keresnünk. 1936 júliusában az anarchisták elsők között ragadtak fegyvert és szerveződtek milíciákba, hogy felvegyék a harcot a katonatisztek lázadásával szemben. Bár Franco hadseregének győzelme a vele szembeni reguláris hadviselést lehetlenné tette, az aszimmetrikus hadviselés⁷ a következő években folytatódott és meghatározóvá vált. Legjelentősebbnek és a rendszerre nézve

- 2 Herrerín López több történeti összefoglaló munka szintetizálása útján mintegy 80 ezerre taksálja a polgárháború után a francóisták által agyonlöttek számát. (Herrerín López 2004c: 375–376.)
- 3 A Franco-rendszer hivatalos szervei által készített összeírások szerint 1939 végén 271 ezren voltak börtönben, 250 ezren pedig koncentrációs táborokban, s bár a politikai foglyok száma a következő években fokozatosan csökkent, az 1940-es évek első felében még mindig sokakat tartottak fogságban. Ráadásul a bebörtönzöttek számának csökkenése nem pusztán a szabadon engedések, hanem a rossz körülmények miatti elhalálozások, továbbá a kivégzések miatt is történhetett. (Harsányi 1988: 64–65.) García mind a kivégzettek, mind a bebörtönzöttek esetében ennél jóval magasabb számokat közöl, könyvét és forrásait azonban e téren okkal tekinthetjük elfogultnak és megbízhatatlannak. (García 1973: 249–250.)
- 4 Preston 2012: xi.
- 5 Az MLE hivatalosan 1939. február 26-án Madridban jött létre az addig autonóm módon működő három anarchista/anarchoszindikalista szervezet, az Országos Munkakonföderáció (CNT), az Ibériai Anarchista Föderáció (FAI) és a Liberter Ifjúság Ibériai Föderációja (FIJL/JLL) egyesüléséből. (Heine 1983: 52.) Kisbetűs írásmódban a liberter mozgalom kifejezést tágabb értelemben, a többféle irányzatot és szervezetet felölelő spanyol anarchista mozgalom szinonimájaként használom.
- 6 Herrerín López 2004b: 27. Az anarchistákra vonatkozó számadat José Peiratstól, a CNT egykori főtitkárától származik.
- 7 Aszimmetrikus hadviselésnek nevezzük a nem közel azonos erejű felek között zajló fegyveres konfliktusokat. A gerillaharc természeténél fogva ebbe a kategóriába sorolandó. A fogalom használatával és a gerilla-hadviselés sajátosságaival kapcsolatban lásd Békés vonatkozó tanulmányát: Békés 2016: különös tekintettel 17–19.

legfenyegetőbbnek kétségkívül a gerillaharcot tekinthetjük, de érdemes utalni rá, hogy az anarchisták aktívak voltak Franco elleni merényletek szervezésében éppúgy,⁸ mint különféle direkt akciók kivitelezésében Spanyolországban belül és külföldön egyaránt.⁹

Mindezek ellenére a spanyol liberter mozgalom 1939 utáni történetének hazai feldolgozása lényegében teljesen hiányzik. Harsányi kandidátusi értekezésében egy rövid fejezet erejéig kitér ugyan a köztársasági oldal vereségét követő időszakra, de inkább csak a polgárháborús eseményekkel összefüggésben.¹⁰ Spanyolországi anarchizmussal foglalkozó tanulmányában ugyanő pusztán egy rövid és nem túl sokatmondó bekezdést szentel a mozgalom polgárháború utáni történetének.¹¹ Mindezt az MLE prominens, habár vitatott megítélésű vezetőjéről, Federica Montsenyről szóló életrajzi összefoglalója alig egészíti ki néhány adalékkal.¹² Ebből fakadóan az anarchisták által a polgárháború lezárulta után tovább folytatott antifrancóista ellenállás kvázi ismeretlen témának számít a magyar történeti irodalomban. Egyes rendszerváltás előtt megjelent, Franco-korszakot tárgyaló összefoglaló munkák kitérnek ugyan a gerillaharc témakörére, fókuszuk azonban minden esetben a Spanyol Kommunista Párt (PCE) tevékenységének bemutatására irányul, melyhez képest az anarchista harcosok csak marginálisan jelennek meg, s politikai-ideológiai okokból fakadóan jellemzően lekicsinylően nyilatkoznak róluk.¹³ A magyar nyelven kiadott későbbi, nem pártos írások közül Beevor könyvének zárófejezete az, amely valamelyest betölti ezt az űrt és ellenpontozza a korábbi történetírás markánsan anarchistaellenes élet.¹⁴ A spanyolországi fegyveres antifrancóista ellenállás a gerillahadviselés elméletével és általános történetével foglalkozó hazai szakirodalom fehér

8 A Caudillo elleni merényletek tervezésében és szervezésében vitathatatlanul az anarchisták jártak az élen; csak az 1939 utáni időszakból legalább 15 támadási kísérletük-ről tudunk. Ezzel kapcsolatban lásd a téma legfontosabb alapművét: Bayo 1976b.

9 Lásd például az olasz anarchisták által elkövetett genovai spanyol konzulátus elleni 1949-es támadást vagy Isu Elias tiszteletbeli milánói spanyol alkonzul 1962-es elrablását. Téllez Solá 1995–1996.

10 Harsányi 1988: 287–291.

11 Harsányi 2006: 86.

12 Harsányi 1993: 292–294.

13 Ibárruri 1964: 212–234; García 1973: 269–272, 295–297, 307–308; Toderó 1976: 116–119.

14 Beevor 2002: 627–642.

oltját jelenti.¹⁵ Az említett foszlányok a Franco-korszak alatti anarchista ellenállás két emblemikus figurájáról, Francisco Sabatéról (*El Quico*) és Antonio Téllez-ről írt saját szerény hozzájárulással egészíthetők csak ki.¹⁶

Az alábbiakban éppen ezért – „a szabadság fantomjai” kifejezésnek mintegy alternatív jelentést kölcsönözve – a Franco-diktatúrával szemben fegyveres ellenállást tanúsítók, ha úgy tetszik, szabadságharcosok egy bizonyos típusát, az anarchista gerillaharcosokat kívánom bemutatni, mindenekelőtt releváns, spanyol és angol nyelvű nemzetközi szakirodalmakra, valamint az események résztvevőivel készült interjúkra és egyéb forrásokra támaszkodva. Jelen tanulmányban – mely jellegénél fogva nem kívánhat több lenni, mint a téma vázlatos összefoglalása, melynek bővebb kibontása további kutatásokat és publikációkat feltételez – megkísérlem felrajzolni a spanyol anarchisták által a polgárháború utáni időszakban folytatott fegyveres antifrancóista küzdelem körvonalait, bizonyos alapfogalmak tisztázása, valamint az időbeli és térbeli keretek meghatározása után felvázolva harcosaik és szerveződések legfontosabb jellemzőit, bemutatva az általuk folytatott ellenállás változatos formáit és eszközeit, kitérve a gerillaharc további feltételeire és az annak megszűnéséhez vezető okokra és körülményekre.

Terminológiai kérdések

A gerilla spanyol eredetű kifejezés („kis háborút” jelent), amely a napóleoni hódítással szemben kibontakozó fegyveres népi ellenállás nyomán terjedt el széles körben.¹⁷ A spanyol *guerrillá*val szemben a magyar nyelvben a gerilla többjelentésű szó, mellyel egyaránt írhatunk le mozgalmat, szervezetet vagy személyt. Ezért az egyértelműség kedvéért a továbbiakban a gerillamozgalom vagy gerillaharc, a gerillacsoport vagy gerillaszervezet, illetve az ezek résztvevőit vagy tagjait jelentő gerillaharcosok fogalmakkal fogok operálni.

15 Vö. pl. Békés 2016; Forgács 2020.

16 Poór 2022, 2023.

17 Békés 2016: 5.

A nemzetközi szakirodalomban találkozhatunk még a *maquis* kifejezéssel is, melyet eredetileg Franciaország német megszállását követően a náci uralommal szembeni fegyveres ellenállás leírására használtak.¹⁸ Mivel ebben az ellenállásban sok Franciaországba szakadt spanyol vett részt, akik Franco ellen is harcoltak, a kifejezést szokás az antifrancóista fegyveres harc szinonimájaként is használni, a harcosokat pedig *maquisard*-ként leírni. Mivel azonban a magyar nyelvben ennek a szóhasználatnak nincs hagyománya, inkább a gerilla kifejezéshez fogok ragaszkodni.

A témával foglalkozó egyes irodalmakban (főleg a PCE párttörténetével összefüggésben) időnként előfordul még a partizán terminus is. Bár a legfrissebb hadtörténeti irodalomban szokás e szót a gerilla szinonimájaként használni,¹⁹ a magam részéről ezt némiképp pontatlannak tartom, mivel az antifrancóista ellenállás nem idegen, megszálló hadsereggel szembeni fegyveres harcot jelentett.

Tekintve, hogy a Franco-rendszer számára a fegyveres ellenállás jelentette a legfenyegetőbb belső veszélyt, a gerillaharcot kezdettől fogva igyekeztek jogi és karhatalmi intézkedésekkel keményen elfojtani, a közvélemény szemében pedig politikai tartalmától megfosztva diszkreditálni. Ennek hathatós módját jelentette többek közt az az 1947 tavaszán hozott törvényerejű rendelet, melynek értelmében a letartóztatott fegyveres ellenállók ügyét katonai bíróságok elé utalták, melyek gyorsított eljárás keretében hozták meg mindig igen szigorú ítéletüket. A gerillacsoportok vezetőire automatikusan halálbüntetést szabtak ki, csakúgy, mint az emberi élet kioltásával vagy súlyos fizikai bántalmazással együjtjáró tettek elkövetőire. Minden más esetben a harcosok hosszú börtönbüntetésnek nézhetek elébe. Egérutat a rendelet csak azok számára kínált, akik árulónak álltak és nyomra vezették a hatóságokat.²⁰ Ez a dekrétum jogilag is szentesítette a gerillaharcosokat folyvást útonállóknak, banditáknak és terroristáknak bélyegző francóista narratívát, melyet a rezsím sajtója kezdettől fogva magáévá tett és kitartóan képviselt még jóval a klasszikus gerillaharc periódusának lezárultát követően is. Halálakor például *El Quicót* egy madridi hetilap „az utolsó

18 Sánchez Marco 2018: 34–35. A *guerrilla* és a *maquis* szó etimológiájával és jelentés-tartalmával kapcsolatban lásd még: Camuñas Álvarez 2014: 16–19.

19 Forgács 2020: 17–22.

20 BOE-A-1947-4518.

spanyol banditaként” (*el último bandido español*) emlegette.²¹ Egy héttel később pedig egy spanyol-marokkói bűnügyi hetilap a „rabló és terrorista” (*atracador y terrorist*), valamint a „rettenetes fegyveres” (*terrible pistolero*) jelzőkkel illette őt.²² Más fegyveres ellenállók esetében a rezsim propagandagépezete hasonlóképpen működött, de sokszor előfordult az is, hogy a francóista média egyszerűen elhallgatta a nyugtalanság keltésére alkalmas és a rendszer instabilitását sugalló híreket.²³ Bár a korszak hivatalos fogalomhasználatát fontos ismerni és helyesen értelmezni tudni, nyilvánvaló, hogy a történész nem ragaszkodhat egy adott rendszer politikailag motivált és szándékoltan negatív konnotációjú terminusaihoz a téma bemutatásakor.

Fontos utalni rá, hogy a gerillaharcossá válásra nem mindig az egyén szabad akaratából került sor. Igen gyakran a pusztá félelem hajtotta az embereket a hegyekbe, és az elszenvedett üldöztetés, valamint a társadalomba való visszaintegrálódás lehetetlensége vett rá sokakat arra, hogy a fegyveres ellenállást válasszák. Voltak ugyanakkor olyan menekülők is, akik erre képtelennek bizonyultak, és inkább elrejtőztek. Ebből fakadóan irodalmárok, publicisták, illetve maguk a túlélők is gyakran illeték a gerillaharcosokat a „farkas”,²⁴ míg a hosszú ideig (akár évekig, sőt évtizedekig) bujkálókat a „vakond” megnevezéssel.²⁵

21 *El Caso*. Núm. 401. 9 de enero de 1960: 2–7.

22 *Suspense. Crónica del Suceso Mundial*. Núm. 82. 16 de enero de 1960: 8–9.

23 Lásd pl. *Solidaridad Obrera (Francia)*. Núm. 110. 15 de marzo de 1947: 2.

24 E tekintetben sokatmondó Llamazares regényének címe és alábbi részlete: „María háttal lágyan hozzám simul. – Hegyszagod van – mondja. – Olyan a szagod, mint a farkasoké. – Hát nem az vagyok én is? [...] – Ez így nem mehet tovább, Ángel. Nem élhetek úgy, mint az állatok. Még rosszabb: az állatokat nem üldözik úgy, mint benneteket. – És mit tehetnénk? Eresszünk golyót a szánkba, vagy adjuk fel magunkat, és ők majd megkímélnek bennünket a feladattól?” (Llamazares 2004: 77.)

25 Erre legjobb példát a Torbado–Leguineche páros túlélőkkel készített interjúin alapuló *A rejtékhely* (eredetileg *Los topos* [Vakondok]) c. dokumentumregénye kínálja: „Ami a vakond megjelölést illeti, nagyon régen született meg [...] don Saturnio de Lucasnak az elbeszéléséből: ő maga hasonlított a létét ennek az állatnak az életéhez. Később többen is ugyanazt a képet használták. Nem pejoratív kifejezés [...]” (Torbado–Leguineche 1981: 20.)

Az anarchista gerillaharc periodizációja

A gerillaharc nem volt országos szinten egységes és centralizált, ezért univerzális érvényű periodizáció megalkotása aligha lehetséges. További nehézséget jelent, hogy az antifrancóista ellenállás más résztvevői (pl. a PCE) esetében a kronológia eltérő lehet.

Annyi bizonyosan állítható, hogy a gerillaharc már a polgárháború idején kezdetét vette a francóisták által megszállt területeken, földrajzi kiterjedése pedig Franco győzelmei nyomán tovább növekedett. A polgárháborús vereség azonban meglehetősen nehéz helyzetbe hozta a belföldi ellenállást, melyet a tengelyhatalmak előretörése a következő időszakban csak tovább tetézt, megfosztva a földalatti mozgalmat és a gerillaharcosokat a potenciális külföldi támogatástól.²⁶

A II. világháború frontjain a szövetségesek javára bekövetkezett fordulatok új várakozásokat teremtettek: felcsillant a remény, hogy a tengelyhatalmak küszöbön álló veresége egyben a francóizmus bukását is elhozza majd. Franciaország felszabadítása után a spanyolországi gerillamozgalom támogatása nagyobb méreteket öltött, kiegészült továbbá külföldről indított támadásokkal is (leghírhedtebb ezek közül az 1944. októberi Aran-völgyi invázió volt), melyek – bár nem érték el céljukat – ösztönzőleg hatottak az évek óta küzdő gerillaharcosokra és a lakosság bizonyos szegmenseire.²⁷ Noha ezek szervezőjeként leginkább a PCE-t szokás emlegetni, fontos hangsúlyozni, hogy a támadásokban számos anarchista vett részt. A Franciaország területéről indított gerilla-offenzívák kudarca egyúttal elősegítette a kialakulóban levő antifasiszta egységfront bomlását is,²⁸ s ennek következtében az anarchisták egyre inkább saját erőforrásaikra támaszkodva próbálták meg folytatni az ellenállást.

Az 1940-es évek második felében zajlottak az igazán intenzív összecsapások a gerillamozgalom, valamint a rendszer fegyveres erői között, mindkét oldal számára komoly veszteségeket okozva. A Biztonsági Főigazgatóság (DGS) 1946–1949 közötti időszakra vonatkozóan készített

26 Sánchez Marco 2018: 26–27.

27 Heine 1983: 208–215.

28 Poór 2023: 193–195.

kimutatása szerint a „társadalmi béke megzavarásának” vádjával fogvatartott 7885 személy 20%-át azonosították anarchistaként, mely a kommunisták után a második legnagyobb csoportot jelentette. A kimutatás tartalmazott továbbá egy 447 főre (az összes fogvatartott 6%-ára) vonatkozó „banditák és útonállók” rubrikát is, ami részben a fogvatartott gerillaharcosokat jelölte, noha az ő politikai hovatartozásukról közelebbit sajnos nem tudunk.²⁹ Érdemes megjegyezni ugyanakkor, hogy a fegyveres ellenállók tetemes hányada a karhatalommal folytatott összecsapások során hunyt el, vagy épp ítélték halálra és végezték ki záros határidőn belül, emiatt ők nem kerültek be ebbe a statisztikába.

Az 1940-es évek végére a különböző politikai nézetű antifrancóista erők zöme elfordult a gerillaharc stratégiájától, egyes anarchisták azonban kitartóbbnak bizonyultak, s tovább folytatták rendszerellenes tevékenységüket. Az 1950-es években azonban a fegyveres ellenállás már csak sporadikus volt, erős rendszertelenség jellemezte, ráadásul mindinkább nélkülözte az MLE szervezeti támogatását, ennélfogva pusztán kisebb csoportok és végsőkéig elszánt egyének akcióira korlátozódott, határfoka pedig ehhez mérten szignifikánsan lecsökkent. Az anarchista gerillaharc szimbolikus lezárásának az olyan veterán militánsok halálát tekinthetjük, mint amilyen *El Quicó* volt 1960 januárjában³⁰ vagy Ramón Vila Capdeviláé (*Caraquemada*) 1963 augusztusában.³¹

Az érdemi gerillatevékenység tehát az 1950-es évek első felében megszűnt, az 1960-as évek elejétől fogva, az utolsó fegyveres harcosok bukásával pedig a klasszikus gerillaharcnak végérvényesen leáldozott, s a megváltozott körülmények és egy új generáció színrelépése az anarchista ellenállás más formáit tolta előtérbe.³²

A gerillaharc alapvető földrajzi vonatkozásai

Ha vidéki gerillaharcról beszélünk, elsődleges követelményként a földrajzi feltételekről szükséges szót ejteni. Spanyolország esetében – éppúgy,

29 Herrerin López 2004c: 389–394.

30 Poór 2022: 496.

31 Téllez Solá 1996.

32 Romanos 2014: 243, 245.

mint másutt – alapvetően a hegyvidéki, dombvidéki területek és a sűrűbb vegetációjú földrajzi környezet bizonyult optimálisnak a vidéki gerillaharcosok számára, akik ennél fogva a következő országrészekben fejtettek ki fegyveres ellenálló tevékenységet: az északi zónában Galiciában, valamint Asztúria és Kantábria, illetve León és Palencia tartományokban; a központi zónában Extremadurában, valamint Toledo és Ciudad Real tartományokban; a levantei zónában Cuenca, Teruel, Tarragona, Valencia és Castellón tartományokban; továbbá a déli zónában Málaga, Córdoba, Granada és Jaén tartományokban.³³ Rajtuk kívül azonban beszélhetünk urbánus gerillaharcosokról is, akik néhány nagyobb városban (pl. Madridban és Barcelonában) koncentráltak, s összességében az irreguláris hadviselés modernebb formáját testesítették meg. Míg a vidéki fegyveres ellenállást legkomolyabban és legátfogóbban a PCE szervezte (más világnézetű antifrancóisták aktív szerepvállalása mellett), addig a városi gerillaharc mögött 1946 februárjától lényegében kizárólag a liberter mozgalom állt.³⁴

A gerillaharc szempontjából a külföld tényezője két okból is kiemelt fontossággal bírt: egyrészt ez jelenthette a menekülőutat a harcosok és segítőik számára, mikor az ellenállás végképp kilátástalanná vált. Másrészt a külföld potenciális támogatói bázisként is szolgálhatott: a határon keresztül fegyver, ellátmány, pénz vagy épp újabb harcosok érkezhettek. E tekintetben kétségtelenül Franciaország bírt a legnagyobb relevanciával.³⁵

A gerillaharcosok számára nélkülözhetetlen volt a terep és az ott élők ismerete. A vidéki ellenállók esetében ez kevesebb problémába ütközött, mivel többnyire a lakóhelyükhöz közel eső hegyekbe vonulva vették fel a harcot. A határon való átjutás, illetve a külföldről Spanyolországba érkező harcosok helyzete azonban ilyen szempontból nehezebbnek bizonyult, s rendszerint feltételezte a belföldi segítséget.

33 Sánchez Marco 2018: 36–37.

34 Preston 2015: 134–135.

35 Romanos 2014: 239, 242, 244–249.

Anarchista gerillaharcosok

A fegyveres ellenállás résztvevői döntő többségében férfiak voltak, méghozzá fiatal és középkorú férfiak, akik jellemzően paraszti vagy munkáscsaládból származtak. Szinte mind rendelkeztek már valamilyen mozgalmi tapasztalattal, kapcsolódtak anarchista szervezetekhez és a viharos 1930-as években szocializálódva telve voltak idealizmussal és militanciával. A polgárháború mindannyiuk meghatározó élménye volt: ha előbb nem, sokan szinte biztosan átestek a tűzkeresztségen, és számos olyan ismeretre szert tettek, melyet a későbbi ellenállás során hasznosítani tudtak, míg a fiatalabbakra alapvetően családi tragédiák és személyes traumák formájában nyomta rá bélyegét ez az időszak. A háború pszichés szempontból is fontosnak bizonyult: résztvevőit hozzászoktatta a harchoz, a nélkülözéshez és kérlelhetetlenné tette őket ellenségükkel szemben. Azok, akik 1939 folyamán elhagyták Spanyolországot és Franciaországban telepedtek le, gyakran a nácikkal szembeni ellenállásban is további hasznos tapasztalatokat szereztek. Ez az óhatatlanul sematikus kép több tucatnyi anarchista gerillaharcos biográfiájának áttekintésén alapul, melyhez alapvetően Téllez,³⁶ Garcia³⁷ és a Vargas Golarons–Costa Puyal szerzőpáros életrajzi összefoglalói,³⁸ valamint Iñiguez alapos és részletes enciklopédiájának vonatkozó szócikkei³⁹ szolgáltak forrásul. Eredményeink javarészt összevágtnak a Marco⁴⁰ által megrajzolt (nem kifejezetten anarchista) antifrancóista gerillaportré általános sajátosságaival, megjegyzendő ugyanakkor, hogy az általa leírt paraszti háttér – melyet ő mindenekelőtt Andalúziára vonatkozó vizsgálataira alapozott – Katalónia esetében már nem állja meg a helyét: e tartomány urbanizáltabb és iparosodottabb jellegénél fogva az itteni militánsok jellemzően városi környezetből és munkáscsaládból érkeztek.

36 Téllez Solá 1994: 10–45.

37 Garcia 2005: 1–16.

38 Vargas Golarons–Costa Puyal 2020: 189–317.

39 Iñiguez 2001. A hivatkozott enciklopédiában a *guerrilla* kifejezés összesen 119-szer szerepel és 93 különböző személy életrajzában fordul elő. Ugyanezek a számok a *guerrillero(s)* terminus esetében 117, illetve 95. Erre való tekintettel a pontos oldalszámok megadásától itt most eltekintek.

40 Marco 2016: 21–38.

A nők antifrancóista ellenállásban betöltött szerepére érdemes külön kitérni. Noha a polgárháború idején létezett egy 20–30 ezres tagsággal rendelkező anarchafeminista nőszervezet (*Mujeres Libres*), a vereséggel mindez semmivé lett.⁴¹ A Franco-rendszer nőkkel szembeni elnyomó attitűdje közismert és mindez hatványozottan igaz volt politikai ellenállásai vonatkozásában (ők voltak a „vörös nők” vagy a „vörösök női”). Nekik a polgárháború alatt és után állandó zaklatás, megszegényítés, bántalmazás, nemi erőszak, bebörtönzés, kínzás vagy halál jutott osztályrészül. Még ha közel sem olyan szélsőséges formában, mint a francóisták esetében, de a patriarchális felfogás bizonyos formában jelen volt az egyenlőségért és emberi emancipációért küzdő spanyol munkásmozgalomban is, emiatt a nők az antifrancóista ellenállásban is valamelyest háttérbe szorultak. Ami konkrétan a gerillaharcot illeti, a nők szerepe elsődlegesen a különféle kisegítő, támogató feladatok ellátására korlátozódott (egy-egy térségben ezeket 40–50%-ban nők látták el). Ez azonban korántsem jelenti azt, hogy tevékenységük ne lett volna fontos és értékes, hiszen támogatói hálózat nélkül egyetlen gerillamozgalom sem lehetett tartós.⁴² Ismerünk persze fegyveres ellenállónőket is, akiknek a száma valahol 150–200 fő között mozgott, habár önekik csak töredékük azonosítható be egyértelműen anarchistaként.⁴³ A leghíresebb liberter gerillanők közül megemlíthető a Téllez Sabaté életrajzában María álnéven szerepeltetett Joaquina Dorado Pita, aki már az 1936. júliusi és 1937. májusi barcelonai fegyveres harcokban kitüntette magát, majd a franciaországi száműzetésben kivette a részét az antináci ellenállásból. 1946-ban tért vissza először Spanyolországba, s ettől kezdve több anarchista akciócsoporttal együttműködve részt vett a Franco-rendszerhez köthető gazdasági érdekeltségek elleni támadásokban, valamint az anarchistából rendőrinformátorrá lett Eliseo Melis likvidálására irányuló akcióban.⁴⁴

41 Ackelsberg 1991: 197.

42 Yusta Rodrigo 2005: 12–34.

43 Imanol 2015, 2022.

44 IISG COLL00128-307 Fotografía hecha el 1º de febrero de 1973 en el domicilio de Antonio Téllez Solá, 156, Boulevard de Charonne, París, XX; Téllez Solá 1998: 160–175; Vargas Golarons–Costa Puyal 2020: 261–265.

Gerillacsoportok és -szervezetek

A gerillaharcosok jellemzően nem magányos ellenállók voltak, hanem kisebb-nagyobb csoportokba szerveződtek, s önvédelmük és hatékonyságuk biztosítása érdekében állandó mozgásban voltak. Összetételük gyakran változhatott a hozzájuk újonnan csatlakozók vagy éppen az elesők, a fogságba kerülők és az elmenekülők kiáramlása révén.

A vidéki gerillacsoportok, mivel sokszor a túlélés pusztán a kényszer szülte őket, kevésbé törődtek ideológiai kérdésekkel, mint a külföldi száműzetésben (újja)szerveződő elvtársaik. Emiatt rendszerint heterogenitás jellemezte őket: az eredetileg különböző politikai platformokhoz tartozó személyek vállalva küzdöttek közös ellenségükkel szemben. Így volt ez például az 1942-ben megalapított León–Galíciai Gerillaföderációval (FGL–G) is, melynek 24 tagja között szocialistákat, anarchistákat, sztálistákat, valamint szervezeti hovatartozás nélkülieket egyaránt találunk. Mi több, megalapításától kezdve a szövetség tudatosan törekedett a pluralizmus megőrzésére, feltételezhetően azért, mert alapítói tisztában voltak vele, hogy a belviszály csak gyengítené őket.⁴⁵

Az ennél kisebb csoportok, főleg a városokban, viszont jellemzően közelebbi elvtársi kötelékeken alapultak. A szoros ismertség, a társakért való felelősségvállalás jellemezte őket, működésük affinitáscsoport jellegű volt. Az akciók kitervelésében, a tevékenységek végrehajtásában közösen vettek részt, bár gyakran megfigyelhető, hogy rátermettségének köszönhetően egy-egy karizmatikusabb gerillaharcos vette kezébe az irányítást. Ezt a jelenséget példázza, hogy sok csoportot valamely tagja után neveztek el. E tekintetben *El Qucio* mellett a szintén sokáig (1957-ig) tevékenykedő José Lluís Facerías (*Face*) neve is mindenképp említést érdemel. Más esetekben a túlélők visszaemlékezései lehetnek iránymutatók: az Arrabal és utódja, a Los Maños csoport egyik tagjával készített későbbi interjúkból például megtudjuk, hogy mindkét formáció szervezésében és akcióinak kivitelezésében Wenceslao Jiménez Orive (*Wences*) játszott a főszerepet.⁴⁶

Nagyobb és régebb óta működő csoportok esetében előfordult, hogy idővel megindult a szervezetedés folyamata, mely mindenekelőtt

45 Rodríguez Gutiérrez 2011: 7–9.

46 Gómez 1976: 1; Téllez Solá 1992: 32, 34.

a hatékonyabb ellenállást, illetve a lokális szintről való elmozdulást volt hivatott szolgálni. Az említett FGL–G esete erre is jó példát kínál: 1943-ban az addigi Irányítóbizottságot Vezérkarral helyettesítették, felállítottak továbbá egy Gerillatörvényszéket is, mely árulás vagy nemi erőszak esetén halálbüntetést szabott ki az elkövetőkre. Ezek az intézményesülési folyamatok jellemzően együttjártak a PCE tagjainak csoporton belüli térnyerésével, hatalmi ambícióival, valamint a stratégiai elképzeléseikből fakadó szigorú fegyelem érvényesítésével. Ez a jelenség ugyanakkor sokszor konfliktushoz vezetett a centralizált és hierarchikus modellt elutasító anarchistákkal.⁴⁷

Tipikus gerillatevékenységek

Az anarchista gerillaharcosok tevékenysége rendkívül szerteágazó volt, s nem merült ki pusztán a karhatalommal folytatott fegyveres küzdelemben. A harc anyagi bázisának megteremtése érdekében számos fegyveres kisajátítási akcióra került sor, melyek célpontjai gazdag üzletemberek, bankok, vállalatok egyaránt lehettek, akik, illetve amelyek egyben a rezsim támogatói is voltak, így kirablásuk a rendszerre mért gazdasági csapást is jelentett. Példaképp megemlíthetők itt *El Quico* bravúros bankrablásai: 1955. május 6-án akciócsoportja a *Banco de Vizcaya* egyik barcelonai fiókjából 700 ezer pesetát zsákmányolt, egy évvel később pedig a város Központi Bankját, valamint a *Cubiertas y Tejados* céget is kisajátította.⁴⁸ Ritkább esetekben az ellenállás költségeinek fedezésére szolgáló összeg előteremtéséhez nem fegyverre, hanem inkább furfangra volt szükség: 1947 februárjában például az állomásfőnök egyenruháját felöltő egyik terueli gerilla több mint 700 ezer pesetát emelt el minden nehézség nélkül a vasútállomáson várakozó postavagonból.⁴⁹

A gazdasági károkozás másik – számos esetben politikai célokat is szolgáló – formáját a szabotázsakciók jelentették. Néhány példa a sok

47 Camuñas Álvarez 2014: 30–33., A gerillamozgalmon belüli fegyelmezetlenség kérdését és a PCE képviselőinek rá adott reakcióját az andalúz gerillaszervezetek példáján keresztül jól illusztrálja: Marco 2016: 121–128.

48 Téllez Solá 1998: 133, 146–147; Poór 2022: 490.

49 *Solidaridad Obrera (Francia)*. Núm. 107. 22 de febrero de 1947: 2.

közül: 1946. július 27-én andalúz anarchisták Granadában robbantást hajtottak végre a Falange székháza ellen, amely jelentős károkat okozott.⁵⁰ *El Quico* és *Face* csoportja 1949 májusában bombatámadást intézett három Spanyolországgal diplomáciai kapcsolatot létesítő latin-amerikai ország barcelonai konzulátusa ellen.⁵¹ Pár hónappal később Faceríasék felgyújtották a CAMPSA olajcég egyik telepét annak tartályautóival együtt.⁵² Beszédes adat, hogy *Caraquemada* egy elektromos távvezeték-oszlopok elleni katalóniai szabotázsakció során lelte halálát.⁵³

A tipikusan a városi gerillához köthető bankjegyhamisítással amellet, hogy finanszírozni lehetett a harcot, egyben a bebörtönzöttek és családjuk helyzetének enyhítésére is lehetőség nyílt. Az anarchista (bár nem Spanyolországban ténykedő gerillaharcos) Laureano Cerrada Santos az egyik leghírhedtebb korabeli spanyol bankjegy- és okirathamisító volt, aki franciaországi illegális nyomdájában számos zsidónak és spanyol ellenállónak gyártott hamis papírokat a német megszállás idején. A spanyolországi üldözöttek és az illegális mozgalom tagjainak megsegítésére irányuló hamisítói tevékenységét hosszú időn keresztül annak ellenére is folytatta, hogy a rendőrség több ízben letartóztatta, a nevét övező botrány miatt pedig az MLE legalitásra törekvő hivatalos vezetői elhatárolódtak tőle.⁵⁴

Az okirathamisítás hasonlóképp eszköz lehetett a fogvatartottak szabadon engedéséhez, másfelől az ellenállók könnyebb mozgását is elősegíthette. Madridban például már a polgárháborús összeomlást követő hetekben létrejött egy kb. 35 fős liberter csoport, mely dokumentumhamisítás révén – egy tagjukat ötödik hadoszlopos kollaboránsnak adva ki – sok anarchistát kiszabadított az albaterei koncentrációs táborból.⁵⁵

Nem hagyhatjuk figyelmen kívül a gerillaharcosok által végrehajtott politikai indíttatású merényleteket sem, melyek az államigazgatás képviselői, katonai- és rendőrtisztek,⁵⁶ a *Falange* helyi vezetői,⁵⁷ valamint

50 *Solidaridad Obrera (Francia)*. Núm. 80. 17 de agosto de 1946: 2.

51 Poór 2022: 491.

52 Vargas Golarons–Costa Puyal 2020: 32.

53 Téllez Solá 1994: 34.

54 Téllez Solá 2006: 29–30.

55 Heine 1983: 53.

56 Téllez Solá 1998: 85–87.

57 Lásd pl. *Solidaridad Obrera (Francia)*. Núm. 214. 2 de abril de 1949: 1.

a baloldaliak rendőrkézre adásában aktív szerepet vállaló besúgók ellen irányultak. E tekintetben a papok szerepe meghatározó volt, amit jól illusztrál az is, hogy az antifrancóista ellenállók haragja sokszor ellenük irányult: a leóni gerillaharcosok például 1937–1945 között 14 papot öltek meg.⁵⁸ Hasonlóképpen több kísérletről tudunk, melyek árulóvá lett anarchisták likvidálására irányultak.⁵⁹

Fontos hangsúlyozni ugyanakkor, hogy a gerillaharcosok nem hitték, hogy egymaguk képesek lennének megdönteni a rendszert efféle akciók révén. Tevékenységükkel a rezsim meggyengítésére és a magáról sugallt kép lerombolására törekedtek, remélve, hogy példájuk pozitív visszhangra talál majd külföldön és a lakosság körében egyaránt, ily módon provokálva ki a diktatúrával szembeni külföldi beavatkozást és/vagy egy népfelkelést.

A gerillaharcosok felszerelése és mozgása

A fegyveres ellenállás fenntartásához mindenekelőtt fegyverre és különféle hadianyagokra volt szükség. Az aszimmetrikus hadviselés jellegéből következően ez alatt alapvetően kézifegyvereket, illetve a főképp szabotázsakciókhoz használt robbanóeszközöket kell érteni. A harci felszerelések beszerzése szempontjából a polgárháború és a II. világháború egyaránt döntőnek bizonyult, hiszen nekik köszönhetően rengeteg ilyen felszerelés forgott közkezen, s a harcokban aktívan résztvevő anarchisták számára lehetőség nyílt ezek összegyűjtésére, elraktározására belföldön és külföldön egyaránt. Az Arrabal és a Los Maños csoport esete remekül illusztrálja a harchoz nélkülözhetetlen felszerelés beszerzésének lehetséges módjait: 1947-es Franco elleni merényletük előkészítésekor a csoport tagjai egy titkos aragóniai polgárháborús lerakatból jutottak hozzá olyan rossz minőségű gránátokhoz, melyek nagy része a tesztelés során nem robbant fel. Később *Face* Franciaországból érkező csoportjától kaptak fegyvereket, valamint a CNT Katalán Regionális Bizottságának illegális

58 Camuñas Álvarez 2014: 28.

59 Gómez 1976: 10–11; Téllez Solá 1998: 54–58, 69–72.

fegyverraktárából szereztek további harci eszközöket.⁶⁰ Ezeken túlmenően ismertek olyan esetek is, amikor a gerillák a korabeli francóista hadsereg készleteinek eltulajdonítása révén tettek szert fegyverekre és hadianyagokra, mint ahogy az például 1946 nyarán a terueli hegyekben történt egy katonai vonat megtámadása nyomán.⁶¹

A vidéki gerillaharcosoknak, akik mindvégig a hegyekben mozogtak, nemigen volt szükségük járművekre, ők gyalogszerrel közlekedtek. Ebből fakadóan viszont kulcskérdésnek bizonyult számukra a jó lábbeli, mely az állandó igénybevételtől viszonylag hamar elhasználódott. Egy-egy új pár beszerzésében a falusi hozzátartozóknak rendszerint fontos szerep jutott, akár csak az élelmezésben, bár éhségüket vadászat, csere vagy lopás útján is csillapíthatták a gerillaharcosok.⁶² Ez utóbbi ugyanakkor hozzájárult a róluk kialakult/kialakított negatív sztereotípiák megerősítéséhez is, melyet a rezsim propagandagépezete előszeretettel igyekezett saját javára kihasználni.

Ami a városi gerillát és a külföldről érkezőket illeti, a gyalogos vándorlás mellett a tömegközlekedési eszközök, illetve személygépjárművek egyaránt fontos szerepet játszottak. Elsőre talán meglepőnek tűnhet, de a Katalóniában tevékenykedő városi gerillaharcosok gyakran taxival közlekedtek akcióik helyszínei között, ami korántsem volt kockázatmentes, hiszen előfordult, hogy később maga a sofőr értesítette a rendőrséget.⁶³

A gerillaharcosok rendszeres és alkalmi segítői

Gerilla-hadviselés nem létezhet szélesebb körű lakossági támogatás nélkül. A harcosok segítői elsődlegesen saját családjaik, rokonaik, barátaik és elvtársaik voltak, de a népi szimpátia és a szolidaritás érzésének felvillanásairól is sok adatunk van.

60 Bayo 1976a: 26.; Gómez 1976: 3–4, 10.; Téllez Solá 1992: 33, 41.; Vargas Golarons–Costa Puyal 2020: 28.

61 *Solidaridad Obrera (Francia)*. Núm. 82. 31 de agosto de 1946: 2.

62 Llamazares regénye hitelesen és olvasmányosan mutatja be az említett jelenségeket: Llamazares 2004: 125–126, 154–155, 159–168.

63 Gómez 1976: 17; Téllez Solá 1998: 76–77, 80, 88–89, 131–133, 135–137, 146–147, 149, 152, 155–156, 185.

Az idegenvezetők szerepe mindenekelőtt a határon való átjutásban bizonyult kulcsfontosságúnak, jelenlétük így főképp a Pireneusokban volt meghatározó. A leghíresebb anarchista hegyivezető *Caraquemada* volt, aki már a II. világháború idején segítette a nácik elől menekülő zsidóknak Franciaországból Spanyolországba jutni, a gerillaharcok intenzív szakaszában pedig számos militánst és akciócsoportot vezetett át épségben a hegyi útvesztőkön.⁶⁴

Nem kevésbé volt fontos az összekötők, informátorok szerepe, akik éppúgy beszámolhattak országos és külföldi hírekről, mint az antifrancóista ellenállást folytató más csoportok, szervezetek tevékenységéről vagy a csendőrség manővereiről.

A gerillaharcosok etetésében, ellátásában, bújtatásában szintén alapvető szerepe volt a lakosságnak. Mindezek miatt aligha véletlen, hogy az említett „banditizmus és terrorizmus” elleni törvényerejű rendelet külön kitért a támogatókra, akik szabadságvesztésre vagy pénzbírsággal egybekötött munkahelyi elbocsátásra számíthattak, ha cinkosságuk kiderült.⁶⁵ A törvény szigorát, de egyúttal a népi szolidaritás szívósságát is jelzi, hogy az évek során közel 20 ezer embert tartóztattak le ilyen vádak alapján.⁶⁶ Ugyanakkor olyan esetekről is tudunk, amikor az eljáró csendőrök törvénytelen kívüli eszközökhöz folyamodtak, például amikor nem sikerülvén gerillákra vonatkozó információkat kicsikarniuk a parasztokból, egyszerűen agyonlőtték őket, úgy állítva be utólag a történeteket, mintha azok szökni próbáltak volna.⁶⁷

A bukás körülményei és formái

Ha egyszer valaki gerillaharcossá vált, nemigen kínálkozott menekülőút a számára. A diktatúra kiadott ugyan részleges amnesztiarendeleket,⁶⁸ ezek azonban a fegyveres ellenállókra nem vonatkoztak, főképp,

64 Garcia 2005: 9–10; Téllez Solá 1994: 34.

65 BOE-A-1947-4518.

66 Cierva 1979: 47–48.

67 *Solidaridad Obrera (Francia)*. Núm. 183. 28 de agosto de 1948: 2.

68 A folyamat egyik utolsó állomásaként megemlíthető itt az 1969-es amnesztiarendelet: BOE-A-1969-392.

ha már vér tapadt a kezükhöz. A kisebb vétkekben érintettek számára az önfeladás még szóba jöhetett, de csak társaik elveszejtése árán, amire többségük nem vállalkozott. Ilyen körülmények közepette a külföldre menekülés jelentette a túlélés legbiztosabb zálogát, bár ez korántsem volt könnyű vállalkozás. Sok esetet ismerünk, amikor az anarchisták épp a határfelügyeletet ellátó rendőri erőkkel folytatott összetűzés során veszítették életüket. A legismertebb példát erre az anarchista Celdoni García Casino („Celes”) és Enrique Martínez Marin (*Quique*) esete nyújtja, akik 1949. augusztus 26-án estek el a csendőrök golyóitól a francia határmenti Espolla közelében.⁶⁹ Más esetekben a gerillaharcosok, nem tudván külföldre jutni, kénytelenek voltak visszafordulni. A FGL–G létrejöttében például alapvető jelentőségű volt az a körülmény, hogy az északi front 1937-es összeomlását követően a republikánus harcosok Asztúria tartományból képtelenek voltak Portugáliába jutni, így túlélésük érdekében inkább a hegyekbe vonultak és az ellenállást választották.⁷⁰ Kevésbé volt népszerű opció, de tudunk olyan esetről is, amikor egy „farkas” végső elkeseredése és megromlott egészségi állapota következtében „vakonddá” lett. Egy közismert példát erre a nem anarchista gerillaharcosok sorából Pablo Pérez Hidalgo (*Manolo el Rubio*) története szolgáltatja, aki a PCE tagjaként meghatározó szerepet játszott a libertereket is nagy számban tömörítő málagai Sztálingrad (későbbi nevén Fermín Galán) gerillacsoport működésében, majd felhagyva az ellenállással, 1949-ben egy hegyi kunyhóban rejtőzött el, és csak 27 év (!) bujkálás után tartóztatta le őt a csendőrség.⁷¹

Hogy egy gerillaharcos miképp kerülhetett a hatóságok kezére, arra sokféle forgatókönyvet ismerünk, melyek egyúttal a rendőri módszerek sokszínűségéről és bizonyos fokú kreativitásról is árulkodnak. Az FGL–G harcosait és támogatóit például 1942-től fogva rendszeresen zaklatták csendőrökből megszervezett álgerilla csoportok (*contrapartidas*), időről időre komoly veszteségeket okozva nekik.⁷² Megfigyelhető, hogy a különféle állami erőszakszervezetek (akár határokon átívelően is) szoros kapcsolatban álltak és információkat osztottak meg egymással, időnként

69 Vargas Golarons–Costa Puyol 2020: 205, 219.

70 Camuñas Álvarez 2014: 22, 24.

71 Torbado–Leguineche 1981: 498–528.

72 Téllez Solá 2005.

közös antigerrilla akciókat is végrehajtva. Könyvében Téllez számos konkrét példát hoz a francia és spanyol hatóságok együttműködésére. Fontos megjegyezni ugyanakkor, hogy a francia kormány többségében megtagadta az elfogott anarchista militánsok kiadását Spanyolországnak, akik ezáltal elkerülhették a halálbüntetést.⁷³ A portugál rendőri és katonai erők szintén segítették Francót a gerillák elleni küzdelemben.⁷⁴ A spanyol állam tipikus módszerének számított, hogy ígéretekkel, propagandával, de főképp megfélemlítéssel igyekezett rávenni a lakosságot a gerillaharcosok denúciálására.⁷⁵ Ugyanígy számos eset ismert, mikor a diktatúra erői még a diktatúra törvényeit is áthágva gyilkoltak meg foglyokat, nem riadva vissza a kínvallatástól sem, csakhogy információkhoz jussanak. Jó példa erre Diego Franco Cazorla (*Amador Franco*) és Antonio López Montes esete, akiket 1946 júliusában tartóztatott le a Guardia Civil az irúni vasútállomáson. Épp egy titkos bevetésen vettek részt, melynek keretében nagy mennyiségű propagandát, egy rádió adó-vevőt, valamint 30 ezer pesetát próbáltak külföldről Spanyolországba csempészni a földalatti liberter mozgalom számára. Az elfogott gerillaharcosokat az Ondarreta laktanyában megkínnozták, pár hónappal később pedig halálra ítélték. Törvényes kivégzésük előtt azonban a falangisták egy éjszaka elszállították és a város határában agyonlőtték őket.⁷⁶ Aligha véletlen, hogy az ilyen esetek tudatában egyes ellenállók a kritikus pillanatban önkezükkel vetettek véget életüknek, semhogy élve ellenségeik kezére kerüljenek. Utolsó katalóniai betörésük idején a Los Maños tagjai a halálos dózissal nagyobb mennyiségű cianid tartalmú kapszulát vittek magukkal. A csoport súlyosan megsebesített vezetője, „Wences” így tudta csak elkerülni a fogságba esést és a vele járó vallatást.⁷⁷ Pár hónappal korábban Francisco Denis Diez (*El Catalá*) hasonló okokból szintén a cianidkapszulával elkövetett öngyilkosságot választotta.⁷⁸

73 Téllez Solá 1998: 124, 153, 178, 192–193.

74 *Solidaridad Obrera (Francia)*. Núm. 87. 5 de octubre de 1946: 2.

75 Sánchez Marco 2018: 18; Téllez Solá 1998: 161, 165.

76 Vargas Golarons–Costa Puyal 2020: 213.

77 Bayo 1976a: 22–23.

78 Téllez Solá 1994: 18.

Konklúzió

A spanyolországi antifrancóista gerillaharc sok tekintetben beilleszthető az európai antifasiszta gerillamozgalmak sorába, jóllehet időben tovább tartott és sok esetben korábban is kezdődött, mint a kontinens más országaiban. Magán viselte az irreguláris és aszimmetrikus hadviselés sajátos jegyeit, ugyanakkor nem tekinthető homogén egésznek: a regionális sajátosságok és az idő előrehaladtával bekövetkező változások mellett politikai-ideológiai törésvonalak is mind inkább tagolták, melyek bár gátolták egy egységes és potens gerillamozgalmat kialakulását, logikus módon következtek az antifrancóista táborot alkotó erők korábbi konfliktusaiból, valamint a szerveződésről és irányításról vallott eltérő elképzeléseiből (legyen szó szűkebb értelemben az ellenállás vagy tágabban a jövő társadalmának megszervezéséről). Az anarchisták szerepvállalása e küzdelemben – mint azt a fentiek vélhetőleg jól szemléltették – jelentős, ugyanakkor sokáig alulértékelt volt. Noha mindvégig nélkülöztek azt a fajta masszív politikai és pénzügyi támogatást, melyet a Szovjetunió és a nemzetközi kommunista pártok biztosítani tudtak a PCE gerilláinak, sok áldozattal járó fegyveres ellenállásuk ennek hiányában is a leghosszabb életűnek bizonyult.

Az antifrancóista gerillaharc azonban végül nem érte el fő célkitűzését: a diktatúra bukását elősegítő külföldi beavatkozást és/vagy egy népfelkelés kirobbantását. Ebben a következő tényezőknek volt döntő szerepe:

1.) Nemzetközi szinten a hidegháború kibontakozásának és a Franco-rendszer integrálódásának a nyugati hatalmak alkotta gazdasági-katonai tömbbe, melynek fontosabb állomásait pénzügyi segélyek, gazdasági-kereskedelmi megállapodások, diplomáciai közeledések, katonai szerződések, valamint Spanyolország különféle nemzetközi szervezetekbe való bevonódása jelentették.⁷⁹

2.) Spanyol állami szinten a diktatúra kemény elnyomó intézkedéseinek, melyek egyszerre számolták fel a gerillamozgalmat és támogatói bázisának legjavát. A Franco-rendszer hivatalos statisztikáira támaszkodva Beevor 2173 elesett, 420 megsebesült, 2346 fogságba került, valamint 550 magát feladó gerillában vonja meg a küzdelem mérlegét,

79 Ennek részleteit lásd itt: García 1973: 310–314.

míg a bűnpártolás miatt letartóztatott személyek számát 19 430 főre teszi.⁸⁰ Cierva adatai ezzel nagyságrendileg egybevágóak.⁸¹ Az, hogy a fenti számok mekkora hányadát teszik ki kifejezetten az anarchista gerillák, sajnos nem meghatározható. A pontos képalkotást egyébként is nehezítik a korabeli statisztikákban megmutató bizonytalanságok, csakúgy, mint a Franco-korszak korai éveire vonatkozó adathány. Téllez hasonlóképp feltételezi, hogy – a rezsim szándékos kozmetikázása nyomán – a harcokban elesett csendőrök száma jóval magasabbra tehető a hivatalosan jóváhagyottnál.⁸²

3.) Mozgalmi szinten az antifrancóista táborot alkotó különféle erők közti ellentéteknek, illetve – részben az elszennvedett veszteségek okán – a politikai szárny fegyveres akcióktól való elfordulásának. A PCE-nél ez a fordulat már 1948-ban bekövetkezett, az MLE esetében viszont az 1951-es toulouse-i plénum tekinthető vízválásztónak, jöllehet a liberter mozgalom militánsaira és csoportjaira jellemző nagyfokú autonómia folytán a fegyveres akciók (csökkenő intenzitás mellett) még egy ideig ezt követően is folytatódtak.⁸³

4.) Társadalmi szinten pedig annak, hogy a polgárháborút, diktatúrát, nélkülözést megélt lakosság jelentős része belefáradt a fegyveres küzdelembe. Ahogy Romanos megfogalmazta:

„a társadalmi mozgalmak formái eltávolodtak a korszak társadalmi valóságaitól és kulturális jelenségeitől. [...] egy szélsőségesen erőszakos fegyveres konfliktus – a spanyol polgárháború – drámai következményeit, amelyet még mindig túlnyomórészt (az anarchista mozgalomban is) kollektív tragédiának tekintettek, nem akarták megismételni.”⁸⁴

80 Beevor 2002: 630.

81 Cierva 1979: 47–48.

82 Téllez 1996.

83 Herrerin López 2016.

84 Romanos 2014: 251.

Források

Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis (IISG), Amsterdam

Antonio Téllez Solá Photo Collection (COLL00128)

Decreto-ley (rectificado) de 18 de abril de 1947 sobre represión de los delitos de bandidaje y terrorismo (BOE-A-1947-4518). In: *Boletín Oficial del Estado*. Núm. 126. 6 de mayo de 1947. 2686–2687. <https://www.boe.es/datos/pdfs/BOE//1947/126/A02686-02687.pdf> – utolsó letöltés: 2023. április 15.

Decreto-ley 10/1969, de 31 de marzo, por el que se declara la prescripción de todos los delitos cometidos con anterioridad al 1 de abril de 1939 (BOE-A-1969-392). In: *Boletín Oficial del Estado*. Núm. 78. 1 de abril de 1969. 4704. <https://www.boe.es/boe/dias/1969/04/01/pdfs/A04704-04704.pdf> – utolsó letöltés: 2023. április 15.

Sajtó

El Caso. Núm. 401. 9 de enero de 1960

Solidaridad Obrera (Francia). Núm. 80. 17 de agosto de 1946

Solidaridad Obrera (Francia). Núm. 82. 31 de agosto de 1946

Solidaridad Obrera (Francia). Núm. 87. 5 de octubre de 1946

Solidaridad Obrera (Francia). Núm. 107. 22 de febrero de 1947

Solidaridad Obrera (Francia). Núm. 110. 15 de marzo de 1947

Solidaridad Obrera (Francia). Núm. 183. 28 de agosto de 1948

Solidaridad Obrera (Francia). Núm. 214. 2 de abril de 1949

Suspense. Crónica del Suceso Mundial. Núm. 82. 16 de enero de 1960

Interjúk

Gómez, Freddy 1976: Aguayo Morán, Mariano interviewed by Gómez, Freddy. [29 September 1976]. In: *Los Maños. The lads from Aragon. The story of an anti-Franco action group*. Kate Sharpley Library, London, 2014. 1–30.

Téllez Solá, Antonio 1992: Aguayo Morán, Mariano interviewed by Téllez, Antonio. [18 February 1992]. In: *Los Maños. The lads from Aragon. The story of an anti-Franco action group*. Kate Sharpley Library, London, 2014. 31–42.

Hivatkozott irodalom

- Ackelsberg, Martha A. 1991: *Free Women of Spain. Anarchism and the Struggle for the Emancipation of Women*. Indiana University Press, Bloomington – Indianapolis.
- Bayo, Eliseo 1976a: Los atentados contra Franco. Cap. I. *Gaceta Ilustrada*. Núm. 1043. 3 de octubre de 1976. 21–27.
- Bayo, Eliseo 1976b: *Los atentados contra Franco*. Plaza & Janés, Esplugas de Llobregat.
- Beevor, Anthony 2002: *A spanyol polgárháború*. Európa Könyvkiadó, Budapest.
- Békés Márton 2016: A gerilla-hadviselésről. *Kommentár* (4.) 3–32.
- Camuñas Álvarez, Guillermo 2014: *Entre robles y brezo. Historia de la guerrilla leonesa*. (Grado de Historia.) Universitat Autònoma de Barcelona, Barcelona.
- Cierva, Ricardo de la 1979: *Historia del franquismo. Aislamiento, transformación, agónia (1945–1975)*. Editorial Planeta, Barcelona.
- Forgács Balázs 2020: *Gerillák, partizánok, felkelők. Az irreguláris hadviselés elméletének története – korunk kihívásai*. Zrínyi Kiadó, Budapest.
- García, José 1973: *Spanyolország a XX. században*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest.
- Garcia, Miguel 2005: *Unknown Heroes: Biographies of Anarchist Resistance Fighters*. Kate Sharpley Library.
- Harsányi Iván 1993: Montseny, Federica (1905–1994). In: *A nemzetközi munkásmozgalom történetéből. Évkönyv 1994*. (20.) 289–295.
- Harsányi Iván 1988: *A Franco-diktatúra születése. A Franco-rendszer keletkezése és a spanyol munkásmozgalom 1938–1939*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest.
- Harsányi Iván 2006: Az anarchizmus Spanyolországban. In: Harsányi Iván: *Spanyol dilemmák – spanyol megoldások a 19–20. század útvesztőjében*. Pro Pannónia Kiadói Alapítvány, Pécs, 66–87.
- Heine, Hartmut 1983: *La oposición política al franquismo. De 1939 a 1952*. Editorial Crítica, Barcelona.
- Herrerín López, Ángel 2004a: *La CNT durante el franquismo. Clandestinidad y exilio (1939–1975)*. Siglo XXI de España Editores, Madrid.

- Herrerín López, Ángel 2004b: La CNT en el exilio. De la reorganización a la escisión. *Historia Social* (48.) 27–45.
- Herrerín López, Ángel 2004c: La represión contra la CNT (1939–1949). *Historia Contemporánea* (28.) 375–395.
- Herrerín López, Ángel 2016: *La Defensa Interior. El final de la violencia libertaria*. <https://anarkobiblioteca.files.wordpress.com/2016/08/defensa-interior-el-final-de-la-violencia-libertaria-c3a1ngel-herrerc3adn-lc3b3pez.pdf> – utolsó letöltés: 2023. április 15.
- Ibárruri, Dolores et al. (szerk.) 1964: *A spanyol kommunista párt története*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest.
- Imanol 2015: Women and The Guerrilla War. <https://www.katesharpley-library.net/66t2r5> – utolsó letöltés: 2023. április 15.
- Imanol 2022: A Roll-call of Female Participants in the Guerrilla War against Franco: An Updated list of Women who took Part in the Post-civil War Direct Fight against Francoism. <https://www.katesharpleylibrary.net/44j2c7> – utolsó letöltés: 2023. április 15.
- Iñiguez, Miguel 2001: *Esbozo de una enciclopedia histórica del anarquismo español*. Fundación Anselmo Lorenzo, Madrid.
- Llamazares, Julio 2004: *Farkasok ideje*. Ulpius-ház Könyvkiadó, Budapest.
- Marco, Jorge 2016: *Guerrilleros and neighbours in arms. Identities and Cultures of Anti-fascist Resistance in Spain*. Cañada Blanch Centre for Contemporary Spanish Studies / Sussex Academic Press, London / Brighton–Chicago–Toronto.
- Poór Péter 2023: Antonio Téllez Solá (1921–2005). In: *A nemzetközi munkásmozgalom történetéből. Évkönyv 2023*. (49.) Magyar Lajos Alapítvány, Budapest, 188–198.
- Poór Péter 2022: The Spanish anarchist guerrilla through the example of Francisco Sabaté (‘El Quico’). In: *XI. Interdiszciplináris Doktorandusz Konferencia 2022 Tanulmánykötet: 11th Interdisciplinary Doctoral Conference 2022 Conference Book*. Pécs, 2022. 483–499.
- Preston, Paul 2015: *The Last Stalinist. The Life of Santiago Carrillo*. William Collins, London.
- Preston, Paul 2012: *The Spanish Holocaust. Inquisition and Extermination on Twentieth-Century Spain*. W.W.Norton & Company, New York–London.
- Rodríguez Gutiérrez, Alejandro 2011: *El origen de la guerrilla antifranquista. La Federación de Guerrillas de León–Galicia y las Agrupaciones Guerrilleras. 1941–1945. Comunicación al III Encuentro de Jóvenes*

investigadores en Historia contemporánea. <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=4721567> – utolsó letöltés: 2023. április 15.

- Romanos, Eduardo 2014: Radicalization from Outside. The Role of the Anarchist Diaspora in Coordinating Armed Actions in Franco's Spain. In: Bosi, Lorenzo – Demetriou, Chares – Malthaner, Stefan (eds.): *Dynamics of Political Violence. A Process-Oriented Perspective on Radicalization and the Escalation of Political Conflict*. Ashgate, Farnham–Burlington, 237–254. <https://doi.org/10.4324/9781315578323-11>
- Sánchez Marco, Pablo Esteban 2018: *Oposición al régimen franquista en el periodo 1939 a 1951, dentro y fuera de España*. (Trabajo de fin de Grado.) Universidad Zaragoza, Zaragoza.
- Téllez Solá, Antonio 1998: *Sabate. Guerrilla Extraordinary*. Elephant Editions – AK Press.
- Téllez Solá, Antonio 1994: *The Anarchist Resistance to Franco*. Kate Sharpley Library, London.
- Téllez Solá, Antonio 1995–1996: *Anarchist international action against Francoism from Genoa 1949 to The First of May Group*. <https://theanarchistlibrary.org/library/antonio-tellez-sola-anarchist-international-action-against-francoism-from-geoa-1949-to-the-fir> – utolsó letöltés: 2023. április 15.
- Téllez Solá, Antonio 1996: *Armed resistance to Franco, 1939–1965. The rattle of the Thompson gun*. <https://theanarchistlibrary.org/library/antonio-tellez-sola-armed-resistance-to-franco-1939-1965> – utolsó letöltés: 2023. április 15.
- Téllez Solá, Antonio 2005: *Marcelino de la Parra, Anarcho-syndicalist Guerrilla from León*. <https://theanarchistlibrary.org/library/antonio-tellez-sola-marcelino-de-la-parra-anarcho-syndicalist-guerrilla-from-leon> – utolsó letöltés: 2023. április 15.
- Téllez Solá, Antonio 2006: *The Unsung Struggle. Resistance to Franco 1939–1951. The Assassination Attempt on Franco from the Air – 1948*. Kate Sharpley Library, London.
- Toderó Frigyes 1976: *Spanyolország 1939–1975*. Magvető Kiadó, Budapest.
- Torbado, Jesús – Leguineche, Manuel 1981: *A rejtekhely*. Európa, Budapest.
- Vargas Golarons, Ricard de – Costa Puyal, Roger 2020: *Josep Lluís Facerías y sus grupos de acción*. Descontrol Editorial, Barcelona.
- Yusta Rodrigo, Mercedes 2005: Las mujeres en la resistencia antifranquista, un estado de la cuestión. *Arenal* (12.) 1. 5–34.